

УДК342.922:351.9(477)

DOI: 10.15587/2523-4153.2025.325943

ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ЕКСПЕРТІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

А. Ю. Ковальчук, І. В. Наконечна

The article examines the legal and organizational aspects of engaging foreign experts during administrative judicial proceedings in Ukraine. In line with its chosen path of European integration, Ukraine has committed to aligning its justice system with European standards, particularly concerning the protection of human rights and freedoms in administrative justice. Ukraine's obligations under the Association Agreement on Cooperation with the European Union in the field of justice include reforms in this area. However, the issue of engaging foreign experts remains underregulated. Judicial practice in Ukraine currently allows the engagement of foreign experts only for conducting commission-based expert examinations. The Code of Administrative Proceedings of Ukraine lacks any specific legal provision for such engagement. This legal uncertainty negatively impacts the organization and conduct of expert examinations, creating barriers not only to deeper integration into the global community but also to ensuring justice within the administrative judicial system. It limits individuals' ability to present evidence and prove their case in court.

The authors aim to highlight the organizational and legal benefits of engaging foreign experts during administrative judicial proceedings in Ukraine. The methodological framework of the study includes general scientific and specialized methods of cognition. Particular attention is paid to the methods of synthesis and comparison, through which positive practices of European courts are identified. The authors propose two potential solutions to address the issue: introducing amendments to the Law of Ukraine "On Forensic Expertise"; Following general trends in the unification of judicial processes, adopting the draft law "On Forensic Expert Activity in Ukraine," which would provide for the engagement of foreign experts and meet modern citizens' needs in protecting their rights and freedoms

Keywords: administrative judicial proceedings, administrative process, administrative offense, human rights and freedoms, expert, forensic expert activity, normative act, legal entity

How to cite:

Kovalchuk, A., Nakonechna, I. (2025). Engagement of foreign experts in the administrative judicial proceedings in Ukraine. ScienceRise: Juridical Science, 1 (31), 4–9. <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2025.325943>

© The Author(s) 2025

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

1. Вступ

Євроінтеграційні процеси в Україні вимагають прийняття європейських стандартів у сфері судово-експертної діяльності. Важливим питанням постає налагодження ефективної взаємодії, співпраці судово-експертного корпусу України з установами та експертами з інших країн. Відповідно до статті 9 Закону України «Про судову експертизу», особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом» [1]. Варто зазначити, що в окремих випадках суддя має право самостійно призначити експерта або експертну установу для проведення певної експертизи. Але, законом коло експертів обмежується лише внесеними у Реєстр. Разом з тим, новітні технології, стрімкий розвиток науки і техніки створює умови в яких необхідно залучати більш кваліфікованих фахівців, але їх участь чинним законодавством обмежується. Тому, актуальним питанням постає перед науковцями та фахівцями залучення іноземних експертів під час дослідження доказів в адміністративному судочинстві. Забезпечення незалежності та неупередженості судових експертів має вирішальне значення для збереження довіри до їх діяльності, де занепокоєння щодо потенційних упереджень, зовнішніх впливів або конфлікту інтересів підриває цілісність самих доказів. Особливо гостро стоїть питання щодо залучення саме приватних іноземних експер-

тів. Послугами державних фахівців можна скористатись на підставі договорів про міжнародне співробітництво, а також статті 23 Закону України «Про судову експертизу» [1] про можливість залучення фахівців іноземних держав до проведення експертиз. Унормування потребує механізм залучення та оплати послуг приватних іноземних експертів. Геннадій Пампуха, директор Незалежного інституту судових експертиз зазначає: «Немає жодного нормативно-правового акту про використання висновків міжнародних експертів в українських судах» [2]. При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. З урахуванням обставин справи суд має право визначити експерта чи експертну установу самостійно. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза). Разом з тим, у статті 23 Закону України «Про судову експертизу» зазначається, що лише керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України [1]. На наш погляд, така норма обмежує право людини на справедливий суд (ст.6 Європейської конвенції з прав людини) [3]. Згідно статті 81 КАС України Суд може призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів теж визначає порядок проведення експертизи (Стаття 87 КАС) [4]. Вивчення судової практики України та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) дало змогу зробити висновки про те, що залучення особи, яка є носія спеціального статусу експерта, є достатньо ефективним, але подекуди виникають спірні, конфліктні ситуації що пов'язані з висновками експертів. Також, виникають проблеми з доєднанням до справи експертизи, що була проведена на стадії досудової підготовки справи. Але, при тому, значення експертизи у процесі доказування є значним, тому потребує поглибленого вивчення.

2. Літературний огляд

Одним із основних міжнародно-правових документів, спрямованих на налагодження та розвиток міжнародного співробітництва між Україною та Європейським Союзом, є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та його державами-членами, у преамбулі якої зазначено, що політична асоціація та економічна інтеграція залежатиме від досягнень України у забезпеченні поваги до спільних цінностей та прогресу в примиренні з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах, особливо у сфері юстиції. Аспект міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи розглядали у своїх працях Баулін О. В., Бабін Б. В., Красноборов О. В., Матвєєвський О. В., проте сучасні виклики системи захисту прав і свобод людини вимагають змін і розгляд можливості ширшого кола питань, для вирішення яких можуть запрошуватися іноземні експерти. Не всі вчені дотримуються єдиних поглядів на вирішення означеної проблеми. О. В. Баулін у своїй фаховій публікації зазначає, що надання судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, можливості залучати до проведення експертизи іноземців без відповідного контролю Міністерства юстиції України або участі Міністерства закордонних справ України, особливо в умовах воєнного стану, може завдати реальну загрозу для національної безпеки України і негативно позначитись на інтересах правосуддя та авторитеті України на міжнародному рівні [5]. Красноборов О.В. к.ю.н., адвокат наголошує на проблемі перекладу експертного висновку виходячи з тонкощів перекладу специфічної термінології [6]. Ми ж підтримуємо думку Бабіна Б. В., Матвєєвського О. В. що, національний інститут судової експертизи не може існувати ізольовано. При такому ізольованому підході, проведення експертизи не буде активно виконувати свої функції. Та і розвиток знань умінь експертів досягається постійним удосконаленням своїх знань та умінь [7]. Тому, необхідним є не лише співробітництво експертних установ з метою обміну досвідом, врахування сучасних досягнень науки і техніки, виключення дублювання науково-методичного забезпечення регіонального розподілу завдань між судово-експертними установами, створення профільних експертних напрямів, а й дати можливість самостійно сторонам звертатися до іноземних експертів. Їх участь дасть поштовх для здорової конкуренції у сфері приватних експертиз.

Окремо, проблему забезпечення незалежності експерта підіймає Вікторія Алексеїчук, вона вказує на непоодинокі факти тиску на експерта: «нерідко замовник може бути зацікавлений висвітлити ситуацію у вигідному для себе сенсі й надає однобічну інформацію. Своєрідними формами тиску на судового експерта, експертну установу є поширена практика серед замовників експертиз (особливо з боку правоохоронних органів): так званий «спам з призначення експертиз» (коли ту саму експертизу призначають у декількох експертних установах) [8]. У такому випадку йдеться не лише про ризик необ'єктивності провадження, а й призводить до економічно невиправданого витрачання бюджетних коштів, оскільки проведення судових експертиз державними науково-

дослідними установами у кримінальному провадженні та у справах про адміністративні правопорушення здійснюють за рахунок цільових коштів Державного бюджету України. Також негативною практикою з боку зазначених категорій замовників є ініціювання повернення матеріалів експертизи без виконання (саме тоді, коли експертиза вже фактично проведена, але висновок замовника вже не цікавить)». Ще про одну проблему зазначає Наталія Зозуля, яка у своїй публікації «Висновок експерта та інструменти його оскарження» висвітлює факти необхідності забезпечення незалежності, об'єктивності експертного дослідження [9]. Враховуючи визначені проблеми, своєчасним буде більш детально розглянути можливості залучення іноземних експертів в адміністративне судочинство.

Тімашов В.О. теж зазначає про необхідність удосконалення Інституту судової експертизи, який розвивається стрімкими темпами [10]. Необхідність залучення експерта нині виникає в багатьох адміністративних справах, в яких необхідно отримати висновок експерта, як один із доказів для судового провадження. Тому, питання про те, як призначати відповідне дослідження, та за яких умов це можна зробити, постає дуже гостро. Згідно КАСУ визначається два варіанти проведення експертизи: за замовленням учасників процесу та за ухвалою адміністративного суду [4]. Національна судово-експертна діяльність повинна відповідати міжнародним принципам, правовим і професійним стандартам захисту прав і свободи людини, соціальної справедливості, верховенства права, правової держави тощо, які стають все більш поширеними в сучасному світі. Висновок, складений експертами однієї держави, повинен мати юридичну силу доказів для судів іншої держави [11]. Андрій Полтавський у своїй публікації «Уніфікування процесів застосування спеціальних знань у міжнародній правоохоронній діяльності» теж зазначає про можливість уніфікації процесів застосування спеціальних знань як елементу системи захисту прав і свобод людини. Він зазначає: «Одним із сегментів правових систем є судово-експертна діяльність. Результати аналізування правового статусу експертів, відомчої підпорядкованості техніко-криміналістичних та експертних установ і служб, а також загальна характеристика їх функціонування свідчить, що судово-експертна діяльність навіть в одній або іншій групі чи підгрупі (правових систем) суттєво різняться (хоча мають певні ознаки схожості), передусім, завдяки національній специфіці, що сформувалася під час становлення й уніфікування правового поля певної держави [12]. Водночас нині недостатньо уваги приділено нормативному регулюванню безпосередньої діяльності з питань порядку застосування спеціальних знань на рівні таких нормативних документів, як міжнародні, регіональні стандарти, гармонізовані в Україні тощо.

3. Мета та завдання дослідження:

Метою дослідження є висвітлення організаційно-правових переваг залучення іноземних експертів під час здійснення адміністративного судочинства в Україні.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- виділити основні тенденції юридичної наукової думки щодо питання можливості залучення іноземних експертів у адміністративне судочинство;
- перерахувати переваги залучення іноземних експертів для захисту прав і свобод людини у адміністративному судочинстві.

4. Матеріали і методи

Для пошуку джерел інформації дослідження були використані різноманітні ресурси: електронна бібліотека Ради Європи, наукові бази даних Google Scholar, Clarivate, Web of Science, Scopus та інші, що надають доступ до великої кількості академічних статей і досліджень. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Особливу увагу приділено методу порівняння. Для отримання наукових результатів застосовувалися загальнонаукові принципи та підходи. Використання історичного, соціологічного та інших методів зумовлено необхідністю дослідження різних підходів до можливості залучення іноземних експертів під час здійснення адміністративного правосуддя. Нормативний, діалектичний, системно-структурний та інші методи були застосовані для виділення позитивних аспектів залучення іноземних експертів. Національна судово-експертна діяльність повинна відповідати міжнародним принципам, правовим і професійним стандартам захисту прав і свободи людини, соціальної справедливості, верховенства права.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначено: «суд забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [13]. Судова експертиза – ефективний засіб вивчення інформації, дослідження і розробка профілактичних пропозицій. Одним з головних засобів встановлення справедливості під

час судового розгляду справи завжди була, і залишається можливість перевірки на предмет істинності наданих доказів, показів свідків, тощо. В адміністративному судочинстві однією з таких можливостей є проведення судової експертизи, залучення незалежних експертів, що дає змогу перевірки показів осіб, та інших доказів на предмет їх належності, істинності. Завдання експерта в будь-якій країні однакове – відповідно до його знань провести певну перевірку, щоб допомогти вирішити судові спори чи просто конфліктні ситуації. Висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 90 КАСУ [4]. Діяльність судових експертів базується насамперед на єдиних наукових принципах та методах. Зараз, їх діяльність обмежується лише співпрацею, обміном набутого досвіду та технологіями, пошуку нових шляхів та способів взаємодії [8].

Отже, необхідність перегляду норм і стандартів порядку залучення іноземних експертів в адміністративне судочинство обумовлено й загальнодержавними потребами. Усе більше спостерігається гостра необхідність додаткових знань і ресурсів у захисті прав і свобод людини питання при розгляді спорів щодо взаємовідносин у кіберсфері, інформаційній сфері та проведення інших видів експертиз, які актуалізувалися у зв'язку з збройним конфліктом тощо. Необхідним вважається вирішення питання правового унормування можливості залучення іноземних експертів під час здійснення адміністративного судочинства. Вчасним буде висвітлення зарубіжного досвіду у вирішенні такого питання. Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI) існує з 1995 року, кількість членів постійно зростала протягом багатьох років, з 11 лабораторій-членів у 1993 році до 73 у 2024 році. Нині ENFSI включає 73 члени в 39 країнах [14]. Європейської судової стандартизації за допомогою кращих практичних керівництв розробила 12 таких керівництв із проведення експертних досліджень, 3 із яких об'єднали в один збірник. Керівництва охоплювали судові експертизи за напрямками досліджень цифрових технологій, почерку, із використанням хроматографічних методів у дослідженні слідів зброї, із реконструкції дорожньо-транспортних пригод, слідів рук (дактилоскопічна експертиза), ДНК, пожеж тощо. Основна концепція проекту полягала в тому, що керівництва мали підвищити якість діяльності судово-експертних установ у всій Європі, і тим самим сприяти стандартизуванню процесів проведення судових експертиз і транскордонному співробітництву між країнами.

Більшість цих стандартів гармонізовано (прийнято) в Україні із вільним доступом до інформаційних джерел (розроблених визнаними інституціями, зокрема (ILAC, ENFSI), які є підґрунтям для створення, якнайменше, стандартних операційних процедур, методик і технологій у межах систем управління якістю установ, що забезпечують застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Але, частина положень описаних стандартів не впроваджено в Україні у практичну діяльність. Вирішити проблему захисту прав і свобод людини в адміністративному судочинстві може внесення змін у чинне законодавство, унормувавши визначену діяльність відповідно до потреб.

Отже, перспективи подальших досліджень, щодо залучення іноземних експертів, вбачається у пошуку оптимальних юридичних визначень які б надавали право сторонам залучати іноземних експертів, з метою захисту своїх інтересів у суді.

6. Висновки

Вивчивши проблему залучення іноземних експертів у адміністративне судочинство в Україні можна констатувати наступне:

1. Основні тенденції юридичної наукової думки щодо питання можливості залучення іноземних експертів у адміністративне судочинство в Україні розділилися. Але, усіх об'єднує аспект налагодження взаємодії і співпраці з іноземними експертами.

2. З визначених переваг залучення іноземних експертів безумовно є можливості здобуття нових практик проведення експертиз. Нині, судово-експертні установи України лише беруть активну участь у міжнародному співробітництві в галузі судової експертизи. Зокрема, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України є членом ENFSI, бере активну участь у міжнародній діяльності, в тому числі бере участь у роботі робочих груп в рамках ENFSI, а також міжнародних симпозіуми, семінари та проекти. Такі тенденції оптимальні для розвитку системи юстиції, разом з тим не слід забувати, що вона існує для захисту прав і свобод людини і громадянина від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Особливо, захист прав і свобод людини і громадянина повинен буди всіляко підтриманий в адміністративному судочинстві, на яке покладається обов'язок справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин. Тому, вважаємо за необхідне повернутися до розробки та прийняття законопроекту № 6284 від 05.11.2021 року «Про судово-експертну діяльність в Україні» який відповідав би сучасним потребам громадян під час захисту їх прав і свобод.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

1. Про судову експертизу (1994). Закон України № 4038-XII. 25.02.1994. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Відбулись онлайн-консультації щодо залучення іноземних експертів до розслідування військових злочинів в Україні (2022). Available at: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/vidbulis-onlajn-konsultaciyi-shchodo-zaluchennya-inozemnih-ekspertiv-do-rozsliduvannya-vijskovih-zlochiviv-v-ukrayini>
3. Європейська конвенція з прав людини. Council of Europe. Available at: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr
4. Кодекс адміністративного судочинства України (2025). Кодекс України № 2747-IV. 06.07.2005. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15?find=1&text=%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0+%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D1%83+%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0#w2_1
5. Баулін, О. В. (2023). Генеза і сучасний стан нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва України у галузі судової експертизи. Криміналістика і судова експертиза, 68, 24–34. <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.02>
6. Красноборов, О. В. (2023). Залучення іноземних експертів (спеціалістів) для проведення судових експертиз (досліджень) з метою ідентифікації особи. Юридичний науковий електронний журнал, 6, 521–524. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/121>
7. Матвєєвський, О. В., Бабін, Б. В. (2018). Міжнародно-правові стандарти судової експертизи та їх національна реалізація. Прикарпатський юридичний вісник, 4 (1 (22)). Available at: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-4_2018/16.pdf
8. Алексейчук, В. (2023). До питання незалежності судового експерта в системі принципів судово-експертної діяльності. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики. Харків, 56–60.
9. Зогуля, Н. (2018). Висновок експерта та інструменти його оскарження. Українське право. Available at: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/vysnovok-eksperta-ta-instrumenty-yogo-oskarzhennya/>
10. Тімашов, В. О., Ковальова, Д. С. (2023). Експертиза в адміністративному судочинстві України. Юридичний науковий електронний журнал, 4, 426–429. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/105>
11. Бондар, Ю., Швиданенко, Д. (2023). Судово-експертна діяльність України в контексті європейської інтеграції. Судово-експертна діяльність в умовах повоєнної відбудови України та в контексті європейської інтеграції. Одеса: Видавництво «Юридика», 262. Available at: http://ondise.minjust.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/2_%D0%92_%D0%9E%D0%9D%D0%94%D0%86%D0%A1%D0%95_%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_08.09.2023-1.pdf
12. Полтавський, А. О., Нечеснюк, М. В.; Красюка, І. П., Кримчука, С. Г., Ткаченко, Н. М., Чернявського, С. С., Чечія, Ю. О. (Ред.) (2023). Уніфікування судово-експертної діяльності у кримінальному провадженні в країнах із різними правовими системами. Київ: НАВС, 120.
13. Про судоустрій і статус суддів (2016). Закон України № 1402-VIII. 02.06.2016. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
14. European Network of Forensic Science Institutes. Available at: <https://enfsi.eu/>
15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014). Ратифік. із заявою Законом України № 1678-VII. 16.09.2014. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Received 28.01.2025

Received in revised form 27.02.2025

Accepted 11.03.2025

Published 27.03.2025

Алла Юрївна Ковальчук*, доктор юридичних наук, професор, кафедра міжнародного права та інших галузевих правових дисциплін, Київський університет права Національної академії наук України, вул. Академіка Доброхотова, 7а, м. Київ, Україна, 03142

Ірина Володимирівна Наконечна, доктор юридичних наук, доцент, кафедра загальноправових дисциплін, Національна академія Служби безпеки України, вул. Михайла Максимовича, 22, м. Київ, Україна, 03022

***Corresponding author:** Alla Kovalchuk, e-mail: Kovalchukay@i.ua